

TICHÉ KNIHY

MGR. EVA BARNIŠINOVÁ

The author introduces the so-called silent books – the visual narrations that can interpret emotions and pull the reader into the fantasy world, but, at the same time, convey facts and provide verifiable information. Silent books can be used universally as they do not require translation or knowledge of the cultural background. The article, written in cooperation with PhDr. Hana Ondrejičková (BIBIANA, the International House of Art for Children), describes the brief history of silent books. By comparison with the classic books, it looks into their purpose and who they are meant for. The article also deals with the position of silent books in libraries in Slovakia, where these titles are often categorized among board books, picture books, and comic books.

Keywords: children's literature; silent books; illustrations; wordless picture books

 eva.barnisinova@snk.sk
 Slovenská národná knižnica
 www.snk.sk

V knižniciach aj na pulloch kníhkupectiev neustále pribúdajú knihy bez textu – s dôrazom na výpočtovú silu ilustrácií, a preto bolo potrebné tento novovznikajúci typ publikácií pomenovať. V čitateľských kruhoch sa rozšírilo pomenovanie tiché knihy. *„Vizuálnou formou rozprávajú príbehy, tlmočia emócie, uvádzajú čitateľa do sveta snov a fantázie, ale dokážu sprostredkovať aj fakty a realie. Tiché knihy sú univerzálne použiteľné – pre všetkých, bez rozdielu jazykových znalostí a kultúrneho prostredia,“* približuje **PhDr. Hana Ondrejičková**, vedúca Oddelenia informatiky, dokumentácie a knižnice z Medzinárodného domu umenia pre deti BIBIANA.

KEDY ZAČALI VZNIKAŤ TICHÉ KNIHY?

Za predchodcov tichých kníh možno považovať grafické romány z 20. a 30. rokov minulého storočia. Mimoriadne populárne boli v Nemecku, Belgicku či USA a súviseli najmä s umeleckým hnutím expresionizmu a érou nemého filmu. *„Použitím grafických techník, predovšetkým drevorezby, umelci tvorili sociálne romány reflektujúce frustráciu z ekonomickej a spoločenskej krízy tej doby (Frans Masereel, Otto Nücker, Lynd Ward). Záujem o beztextové romány ožil v 60. rokoch s nástupom komiksov a vyústil do výnimočných kníh so sociálnymi a futuristickými motívami, postavenými na slede expresívnych obrazov, ako boli Flood (Eric Drooker), The System (Peter Kuper) a pod. Čiže tiché knihy ako také do veľkej miery ovplyvnili grafické romány a komiksy (zamerané okrem dejovej zložky aj na vizuálne vnímanie knižného diela), ale najmä celkový rozmach detskej literatúry a knižného priemyslu v západnej kultúre v posledných dekádach 20. storočia, ktoré dopomohli k rozvoju tvorby obrázkových kníh, vrátane špecifického segmentu tichých kníh,“* vysvetľuje Ondrejičková a dodáva, že dnes vznikajú tiché knihy najmä v krajinách *„so silnou tradíciou vo vydávaní kníh na vysokej výtvarnej, grafickej a polygrafickej úrovni a v celkovo veľkorysom ponímaní knižného diela pre detského čitateľa“*. A to obzvlášť v USA, Veľkej Británii, Francúzsku, Taliansku, Španielsku, Nemecku a Holandsku. *„V posledných dekádach sa rastúca ekonomika východoázijských krajín, ako Čína alebo Kórea, prejavila okrem iného aj v masívnom podporovaní detskej a umeleckej literatúry a priniesla aj v tomto regióne mnoho zaujímavých kníh bez textu pre deti a mládež.“*

ČO SÚ TICHÉ KNIHY?

Tiché knihy sú knihy bez slov a viet – bez textu. Na ich označenie sa používa viacero výrazov. Možno spomenúť tzv. silent books, wordless picture books, stories without text alebo textless books. Tiché knihy radí Ondrejičková medzi pomerne nové literárne žánre, ktoré sú určené prevažne pre deti a mládež. *„Sú to viac-menej obrazové príbehy, v ktorých absen-tuje verbálna zložka knižného diela a celý obsah je vyjadrený výtvarnými prostriedkami. Ilustrácie ‚poti-chu‘, čiže bez slov, podávajú príbehy, tlmočia emócie, popisujú realitu, ba dokážu zachytiť aj zložité dejové línie. Vedú čitateľa, aby si sám interpretoval videný obsah – či už vo svojej myslí, alebo sa ho pokúsil nahlas verbalizovať.“*

Ondrejičková dodáva, že základný rozdiel medzi tichými a klasickými knihami je v procese percepcie diela a nárokov na čitateľa: *„Vodiacim prvkom k pochopeniu a interpretácii obsahu pri bežných detských knihách je prečítaný alebo vypočutý text. Ilustrácie až sekundárne ovplyvňujú, dopĺňajú a spresňujú čitateľovu predstavu a umocňujú estetický zážitok. Na druhej strane, pri tichých knihách deti samy ‚čítajú‘, čo vidia na obrázku – používajú vlastné slová, zapájajú fantáziu a vytvárajú si vlastnú verziu príbehu – adekvátne ich mentálnej úrovni, veku, kultúrnemu prostrediu či miere vnímavosti. Farby, symboly, gestá, mimika, detaily – to všetko vplýva na predstavivosť a ovplyvňuje vnímanie zobrazeného obsahu. Dá sa povedať, že tiché knihy si vyžadujú vyššiu mieru sústredenia a vyhovujú skôr tvorivým typom čitateľov, ktorí radi hľadajú, objavujú a vymýšľajú.“*

Tiché knihy predstavujú široké rozpätie viacerých žánrov literatúry pre deti a mládež (leporelá, poppy, jednoduché rozprávky, bájky), ale aj dobrodružné príbehy, komiksy i sociálne, historické a futuristické romány „bez slov“ pre dospievajúcich a dospelých. *„Medzi tichými knihami prevládajú príbehové obrázkové knihy bez slov pre predškolákov a mladší školský vek. Tematicky sú zamerané na priateľstvo rodinu, zvieratá či život v prírode. Častými motívami je cestovanie krajinami (imaginárnymi i reálnymi) aj cestovanie v čase, snoch a predstavách, či motív obrazových cestových sprievodcov. V tomto žánri však existuje celý rad príkladov zložitejších epických diel, najmä dobrodružných príbehov pre mládež. Napríklad majstrovské obrazové prerozprávanie Robinsona Crusoa od španielskeho ilustrátora Alberta Ajubela je ozajstnou pastvou pre oči pri zachovaní*

sujetu a celej dramatickosti pôvodného príbehu. Azda najznámejší titul medzi tichými knihami – slávny grafický román *The Arrival* (Príchod) od medzinárodne uznávaného austrálskeho umelca Shauna Tana – predstavuje univerzálny príbeh o imigrácii zasa- dený do fantastických svetov. Na osudoch viacerých osobných príbehov podáva rozsiahlu grafickú epopeju o dejinách ľudstva v 20. storočí,“ odporúča Ondrej- kovičová zopár knižných titulov.

veľké formáty kníh, ktoré poskytujú dostatok priestoru vyznieť ilustráciám,“ opisuje Ondrejčková obrázkové knihy a zdôrazňuje, že pri tichých knihách je nosite- lom deja a myšlienok výlučne obraz.

TICHÉ KNIHY VS. KLASICKÉ KNIHY

Je zrejmé, že tiché knihy zahŕňajú množstvo formá- tov, literárnych žánrov a autorských prístupov, a teda aj zvolených výtvarných štýlov a použitých ilustrá- torských techník. „Prvotná je snaha autora pretl- močiť ideu alebo celý príbeh vizuálnymi prostriedka- mi a pretaviť ho touto formou do výsledného knižného produktu,“ konštatuje Ondrejčková.

Tvorcami tichých kníh sú zväčša ilustrátori „bež- ných“ kníh pochádzajúcich z pera iných autorov. Podľa Ondrejčkovej títo ilustrátori chcú vo svojej tichej kni- he zrealizovať vlastný nápad bez vonkajších vplyvov, „a to od tvorby koncepcie, vymyslenia príbehu, návrhu makety knihy (niekedy až na úroveň storyboardu), až po samotnú realizáciu ilustrácií. Zatiaľ čo sa na tvorbe klasickej knihy podieľa rozmanitý tím profesionálov rôznych profesií (napríklad spisovateľ, redaktor, ilustrá- tor, grafický upravovateľ a i.), tichá kniha je výsledkom tvorivej činnosti jedného človeka. Často je to časovo ná- ročný proces, ktorý, samozrejme, závisí od rozsahu knihy a použitej výtvarnej techniky. Nehovoriac o úsilí autora nájsť vhodného vydavateľa, ktorý sa podujme na vyda- nie knižného diela s neistým komerčným úspechom“.

Ondrejčková podotýka, že mnoho tichých titu- lov vytvorili umelci z iných žánrov – „predovšetkým maliari, grafici, ale aj tvorcovia animovaných filmov, architekti, výtvarníci v reklame, ktorí si, obrazne povedané, odbehli od svojej bežnej práce k tvorbe ex- perimentálneho knižného diela.

V ňom sa pochopiteľne odzrkadľuje a zachováva rukopis ich primárnej tvorby, napr. v ilustráciách švajčiarskeho autora Daniela Bossharta ku knihe *Alberto*, ktorá je plná dynamických perspektív, sa nezaprie autorovo povolanie architekta. Moderné urbánne prostredie hlavného mesta, v ktorom sa stre- távajú osudy niekoľkých postáv, podal v knihe *Nada aquí* mexický autor Emmanuel Peña, pôvodne gra- fický dizajnér. Niektoré tituly sú dokonca pendantom paralelného diela vytvoreného v inom žánri, napr. ko- miksový dobrodružný príbeh *Les mots* z dielne fran- cúzskej animátorskej dvojice Nicolas Bianco-Levrin a Julie Rembauville má knižnú aj filmovú podobu“.

Ajubel Robinson Crusoe

UNA NOVELA EN IMÁGENES INSPIRADA EN LA OBRA DE DANIEL DEFOE

Tiché knihy sú teda tvorené iba z obrázkov – ce- lostranových ilustrácií. „Jediným verbálnym prvkom, ktorý môže dopomôcť čitateľovi k uchopeniu tematiky, je názov knihy. Výnimočne v tichej knihe možno nájsť aj minimum textu (citoslovcia, názvy kapitol, krátky text v bubline komiksu, motto, citát a podobne). Väčši- na z nich vychádza z konceptu tzv. obrázkových kníh (picture books), v ktorých sú dominantnou zložkou celostranové ilustrácie a výrazná grafika. Textová časť (často vytvorená samotným ilustrátorom) je akoby len komentárom k obrázkom. Rozsah takýchto publikácií sa pohybuje v rozmedzí 32 až 48 strán, pričom prevládajú

Daniel Bosshart

ALBERTO

edition moderne

TICHÉ KNIHY NIELEN PRE DETI

Tiché knihy sú populárne predovšetkým u detských čitateľov – predškolákov, keďže tí ešte nevedia čítať. Ondrejičková vyzdvihuje, že tiché knihy sa úspešne používajú aj pri výchove detí s rôznymi druhmi hendikepov, obzvlášť u detí s oneskoreným mentálnym vývojom. „Pre všetkých detských čitateľov nezávisle od veku však platí, že skúsenosť z dotyku s tichou knihou pomáha rozvíjať fantáziu, cibriť vyjadrovacie schopnosti, zároveň posilňuje sebadôveru i pohotové reagovanie a prispieva k budovaniu budúceho vzťahu ku knihe. Tiché knihy dávajú obrovský priestor k spoločným zážitkom z čítania dospelého s dieťaťom, pričom vklad dospelého spoločníka je v tomto procese čítania kľúčový. Knihovníkom a pedagógom ponúkajú veľké možnosti pre tvorivé dielne založené na princípoch experimentu a rozprávačstva (storytelling).“ Ďalšou veľkou výhodou tichých kníh je (okrem motivačného potenciálu) aj ich jazyková a kultúrna univerzálnosť. Ondrejičková vysvetľuje, že tú istú

tichú knihu môže „čítať“ dieťa na Slovensku, v Anglicku, USA, Brazílii, Austrálii, Rusku, Japonsku či Iráne. „Aj preto sa v posledných rokoch tento žáner dostal do povedomia ako prostriedok na preklenutie bariér pri práci s deťmi prisťahovalcov. V roku 2012 zostavila Medzinárodná únia pre detskú knihu (IBBY) po prvý raz kolekciu tichých kníh z celého sveta a poskytla ju deťom v utečeneckom tábore na talianskom ostrove Lampedusa. Odvtedy pravidelne pripravuje zbierky nových tichých kníh, distribuuje ich tým, ktorí to potrebujú a organizuje putovné výstavy kníh po svete.“

TICHÉ KNIHY NA SLOVENSKU

Ondrejičková priznáva, že na Slovensku zatiaľ nemáme veľa titulov, ktoré by mohli byť označené ako tiché knihy – s výnimkou niekoľkých leporel a knižných hračiek. Jednu z možných príčin vidí v tom, že medzi slovenskou verejnosťou, ale aj medzi výtvarníkmi a samotnými tvorcami, je povedomie o existencii tohto žánru zatiaľ veľmi malé. Avšak teší ju, že „slovenské vydavateľstvá už prekonali obavu z kúpyschopnosti obyvateľstva a v poslednom období sa objavuje stále viac obrázkových kníh s výpravným výtvarným a grafickým prevedením. Takže je nádej, že by sa postupne mohol vytvoriť priestor aj na vydávanie tichých kníh. V ponuke našich kníhkupectiev, najmä tých, ktoré sú zamerané na umeleckú a kvalitnú literatúru, možno nájsť niekoľko titulov bez textu, umiestnených zväčša v kategórii leporel, obrázkových kníh alebo komiksov, ako napr. Mária Nerádová: Bratislava; Aleksandra a Daniel Mizielinski: Městečko Mamoko; leporelá Rotraut Susanne Bernerovej; trilógia Aarona Beckera; Jihyeon Lee: Pool atd. Cez internetové kníhkupectvá sú, samozrejme dostupné aj ďalšie tituly – Alessandro Sanna: Řeka; Shaun Tan: Nový svět; Sydney Smith: Kytičky z ulice alebo Pavel Čech: Dědečkové“.

TICHÉ KNIHY V SLOVENSKÝCH KNIŽNICIACH

Je zřejmé, že z dôvodu minimálnej dostupnosti tichých kníh na slovenskom trhu sú tieto publikácie v malej miere zastúpené aj v knižniciach. „Tých

VÝSTAVA O TICHÝCH KNIHÁCH AJ PRE VAŠU KNIŽNICU

Na jeseň v roku 2020 zorganizoval Medzinárodný dom pre deti BIBIANA interaktívnu výstavu *Tiché putovanie*. Prezentovala výber 130 tichých kníh z fondov tamojšej knižnice, ktoré boli vytvorené ilustrátormi z 35 krajín sveta. Súčasťou výstavy bolo množstvo hier a úloh (príbehové kocky, tieňové divadlo, twister, kufre osudu, útulňa, cestovný denník a pod.), ktoré iniciujú detského návštevníka k objavovaniu a spoznávaniu vystavených kníh. Pre návštevníkov, ktorí si ju minulý rok nestihli pozrieť pre pandemickú situáciu, je výstava opätovne prístupná v priestoroch BIBIANY v dňoch 22. 7. – 3. 10. 2021.

Výstava je putovná a je k dispozícii aj pre knižnice, ktoré majú záujem o spoluprácu a reінštaláciu.

V prípade záujmu kontaktujte PhDr. Hanu Ondrejčkovú (tel. + 421 2 2046 7181 alebo e-mailom kniznica@bibiana.sk, hana.ondrejckova@bibiana.sk).

niekoľko titulov, ktoré knižnice získajú, sú knihovníkmi radené a katalogizované spravidla v rámci žánru detských kníh, príp. presnejšie v rámci obrázkových kníh, leporiel a komiksov. Naša knižnica v BIBIANE má to šťastie, že disponuje rozsiahlym fondom zahraničných kníh pre deti a mládež z Bienále ilustrácií Bratislava (BIB) a prestížnou kolekciou kníh zaradených na Čestnú listinu IBBY (Medzinárodná únia pre detskú knihu). Obe kolekcie predstavujú širokú vzorku ilustrovaných detských kníh z celého sveta, medzi ktorými sa nájdu aj tituly bez textu,“ odporúča Ondrejčková a zdôrazňuje, že „tiché knihy predstavujú u nás, ale i vo svete menšinový žáner a sú vnímané ako knižné umelecké diela určené pre náročných, vnímavých a tvorivých čitateľov, knižných fajnšmekrov aj milovníkov umenia“.